

Király László

Kodály-legendárium

(Humoros történetek a zeneszerző életéből)

Kodály Zoltán az európai zenei alkotóművészet egyik legnagyobb alakja! Ezt azért tartom fontosnak előljáróban leszögezni, mivel életemben annyi rosszat senkiről nem hallottam mondani, nem voltam kénytelen annyi lekicsinylő megjegyzést elviselni, mint vele kapcsolatban. S éppen a saját hazájában! Egyesek – bennfentes göggel - még azt a jóslatot is megkockáztatták a Mester halálakor, hogy az életműve el fog tűnni. Ez a jámbor óhaj nem jött be... Kodály egyre népszerűbb a nagyvilágban és már magyar nyelvű kórusműveit is éneklük, sőt lemezre is veszik külföldi énekarok.

Sokan konzervatívnak tartják, pedig pályakezdése idején az ő stílusa ugyanolyan emészthetetlenül modernnek tűnt, mint Bartóké, Sztravinszkijé és a többi – ma már klasszikus - mesteré. A korabeli kritika így gúnyolódott rajta: „Kotkot-kot-kot-kotkodály, Zoltánka, ne komponálj”. (Ez persze a kritikust minősíti, nem a zeneszerzőt.)

Kodály nem csak zenéjében, de viselkedésében is nonkonformista volt. 24 évesen már a Zeneakadémia kinevezett tanára Bartókkal együtt. Bár mindig is magasrendű eszményeket vallott, hívő katolikus volt, de gyűlölte az álszenteskedést és nem volt hajlandó áltekinélyt tisztelni. A 20. század elején az akadémia tanári kara többnyire osztrák és német tanárokból állt (többek között az ő és Bartók tanára, Hans Koessler is német volt, magyarul nem is beszélt). Kodály ifjú lázadóként a fekete öltönyös tanár urak közé a vizgára borotvátlanul, rövidnadrágban és mezítlábas szandálban állított be... el lehet képzelni, száz évvel ezelőtt, milyen skandalumot okozott ezzel. Később feleségével, Sándor Emmával állítólag lefényképtették magukat meztelenül és az „úri” társaságot - mely sznob fecsegésével halálra untatta őket - úgy bosszantották fel, hogy a képeket szétszórták az asztalon...

Ez a rendhagyó emlékezés olyan anekdotagyűjteményt kíván közkinccsé tenni, amely egyrészt valószínűleg csak töredéke a sok közzájón forgó történetnek, másrészt pedig „folklorizálódott”. Azaz nem biztos, hogy úgy igaz, ahogy a történet fennmaradt, de mindenképpen jellemző Kodályra. A történetekben sokszor szerepel Kodályné Sándor Emma is, aki nélkül kevésbé lenne színes ez a kis összeállítás.

***

Állítólag Rákosi Mátyás meghívta Kodályt a Parlamentbe 60. születésnapja alkalmából egy fogadásra. Eléje sietett és mutató ujjával kedvesen „fenyegetve” így üdvözölte: „Ejnye, kedves Mester, mostanában sok rosszat hallok magáról!” Mire Kodály: „Én is magáról...”

(Fiatalabbak kedvéért jegyzem meg, hogy egy ilyen válasz annak idején bárki számára több év börtönt jelentett volna. 1952-t írtunk...)

A legenda szerint a párbeszéd így folytatódott: „De mögöttem áll az ÁVH, a rendőrség, a katonaság” – ríposztzott Rákosi.

„Mögöttem meg az egész nép”- hangzott Kodály válasza.

(Szokolay Sándor közlése)

***

Még a 40-es évek végén Kodályékát meghívták egy politikai rendezvényre, ahol – bár a hátsó sorokban - egy emelvényen ültek a kor vezető politikusaival. Kodályné Emma néni - aki ekkoriban már nagyothallott, ezért meglehetősen hangosan beszélt – egyszer csak felváltott: „Mondja Zoltán, az első sorban az a kopasz, az ki?”

Kodály odasúgta neki: „Rákosi Mátyás”.

Mire Emma néni ugyancsak jó hangosan: „És az ki?...”

***

A következő történet megértéséhez tudni kell, hogy Kodályné Sándor Emmát eredetileg Schlésingernek hívták. Annak a gazdag bankárcsaládnak a leszármazottja volt ő, amelynek ma is vannak működő bankházai szerte a világban. Így a történet csattanójaként elhangzó mondat Emma néni részéről nem antiszemita megnyilvánulás volt...

Az anekdota forrása egy bizonyos Jeney Klára nevű – a történet idején már nyugdíjas - operaénekesnő, aki a Kodály házaspár mellett állt a békéstarhosi zeneiskola megnyitása alkalmából. Az avatóbeszédet Révai József, a Rákosi-kormány kultuszminisztere mondta. Amikor éppen lapozott egyet, a hirtelen beállt csendben Emma néni felkiáltott: „Mondja Zoltán, ez az a kommunista zsidó?”

Klára néni elfehéredett, mert azt hitte, most rögtön jönnek az ávósok és mindenkit elvisznek... (Ismét a fiatalabbak kedvéért: ebben az időben a „zsidó” szót kiejteni sem volt szabad a kommunista rendszerekben, mert az politikai izgatásnak számított és börtönbüntetés járt érte. A valódi ok persze az volt, hogy a kommunistáknak volt mit takargatniuk: A Szovjetunióban lezajlott tömeges zsidóirtások nem sokban maradtak el a náci Németországtól. Tehát ez a téma meglehetősen kellemetlen volt számukra. Ld: Elie Wiesel: Egy meggyilkolt zsidó költő emlékirata.)

***

Kodályné Emma néni egy ízben kórházba került. Már Kodályék előzőleg észrevették, hogy barátaik közül sokan eltűntek. Ezekről Emma néni listát vezetett. Kórházba kerülése után behívatta Rákosi Mátyást, aki bement hozzá!! Emma asszony eléje tette a listát és így szólt: „Ezeket maga elvitette! Ezek mind jó emberek! Maga rossz ember! Hozassa vissza őket!”

És Rákosi intézkedett...

(Sugár Miklós zeneszerző közlése)

***

Mikor Kodály megkapta a harmadik Kossuth-díját, az átvételkor kiejtette a kezéből. Valaki persze azonnal odaugrott, hogy felvegye. Erre Kodály: „Hagyja csak, van már otthon kettő...”

Ez a történet „folklorizálódott” változata. Dr. Újfalussy József zenetörténész azonban jelen volt az eseménynél, ő így emlékszik: amikor Kodály valóban leejtette a Kossuth-díjjal járó kitűzött a parlamenti terem piros, süppedős szőnyegére, többen vetették magukat hasra és kezdték keresni: „Arany! Arany!”- felkiáltással...

***

Az 50-es években többször kellett önéletrajzot írni és különböző űrlapokat kitölteni. Így próbálta a rendszer ellentmondásba keverni az embereket, hogy aztán legyen ürügy a letartóztatásukra. Egy ilyen űrlap kitöltésekor arra a kérdésre, hogy „melyik tömegszervezet tagja”, Kodály beírta: „a Kossuth-díjasoké...”

(Ismét a fiatalabbak kedvéért: az 50-es években a különböző fizikai munkások, alkalmazottak is kaphattak Kossuth-díjat. Így volt pl. Pióker Ignác Kossuth-díjas esztergályos... Ahogy elnézem a rendszerváltás óta megszorított Kossuth-díjak számát, Kodály válasza ismét aktuálissá vált...)

***

Az ötvenes években két nagytehetségű komponista tűnt fel a magyar zenei életben: Petrovics Emil és Szokolay Sándor. Mindketten tanáraink voltak a Zeneakadémián, így a történetek „első kézből” valók.

1958-ban mutatták be Petrovics Emil *C'est la guerre* című operáját, ami az új magyar zene áttörését jelentette a régi – poros, konzervatív, Kodály zenéjét felhígító - stílussal szemben. A hatalmas sikert aratott opera bemutatója után Kodály bement a művészszozába, s gratulációképpen ennyit mondott az ifjú zeneszerzőnek: „Na! Jó van...”. S ez Kodálytól – aki magán és talán Bartókon kívül senkit nem ismert el - óriási dicséret volt...

***

Szokolay Sándor *Vérnász* című operájának bemutatóján is jelen volt Kodály 1963-ban. A szünetben odament az ifjú szerzőhöz, és megkérdezte: „Mondja, miért használ annyi piccolót a zenekarban?” „Nem tudom, tanár úr” – válaszolt Szokolay. „Hát persze”- így Kodály - aki közben elalszik, fölébred.”

Az előadás végén Kodály bement a művészsobába és azt kérdezte az ifjú szerzőtől: „Mondja fiatalember, maga sokat jár zsinagógába?” „Nem tanár úr, de miért tetszik ezt kérdezni?” „Hát, mert nagyon hajlítgatja...”

(Nem zenész olvasóink kedvéért: Szokolay vokális stílusára rendkívül jellemző a melizmatikus éneklési mód, azaz egy szótagra több zenei hang jut. Ez az ősi héber liturgiai dallamoknak is jellemzője.)

***

A 60-as években, amikor már a nők kacérabban öltözhettek, a zeneakadémista leánykák elhatározták, hogy zavarba hozzák Kodályt. A bejárattal szemközti oszlop mögé bújva figyelték a Mestert, s amikor megérkezett, egyikük eléje penderült, és így szólította meg: „Tanár Úr, egy pillanatra...” Mire Kodály egy másodpercig ránézett, majd tovább indult. A hölgy utánaszólt: „Na de tanár úr!” Kodály megállt, visszanézett és így szólt: „Kisasszony, a pillanat elmúlt...”

***

Kodályhoz sokszor vittek olyan ifjú zseniket, akik később aztán a zenei pálya közelébe se kerültek. Egy alkalommal így jelentettek be neki egy ilyen „csodagyereket”: „Mester, a fiú 12 éves, komponál, zongorázik, abszolút hallás!” Mire Kodály: „Igen? És abszolút ritmus is?”

(Kevesen tudják, hogy az abszolút hallás nem zenei képesség, hanem úgynevezett atavizmus! Minden állatnak abszolút hallása van. Muzsikusként számára az abszolút hallás sokszor kellemetlen is lehet, gátolja pl. a transzponálás képességét, azaz egy adott hangnemben lejegyzett zenemű más hangnemben való eljátszását.)

***

Még a 20-as években történt, hogy Kodály egyik tanítványa, a később világhírűvé vált Doráti Antal karmester már hetek óta nem jelent meg zeneszerzés órán. Papája, Deutsch bácsi egyszer aztán bement a Zeneakadémiára, megvárta Kodályt és nagy szerényen magyarázkodni kezdett: „Tetszik tudni, tanár úr, a Tóni rengeteg ülő munkát végez, aztán gondoltuk, sportoljon valamit. Ezért írtattuk be lovagolni. De lesett a lóról és eltörte a karját. Hát ezért nem jár most a Tóni órára.” Mondandóját befejezve várta Kodály válaszát, de az csak szótlanul nézett rá. Erre Deutsch bácsi illedelmesen elköszönt és elindult a lépcső felé. Mielőtt rálépett volna az első fokra, Kodály utána szólt: „Hm! Lovagol? Hát azon is csak ül...”

(Veress Sándor zeneszerző közlése, Bern, 1986 nyarán)

***

A 40-es években egy alkalommal Kodályék a Margitszigeten sétáltak egy barátjukkal, s megpillantották Lehár Ferencet, a világhírű operett-szerzőt. Emma néni dühösen koppantott a botjával: „Lehár! Az a kurva!” Mire barátjuk megjegyezte: „Az lehet, de nagyon szép kurva...”

***

Az 50-es években Kodály zeneszerző delegáció élén Moszkvában járt. Egyszer aztán jelezték, hogy bemutatják neki Szergej Dunajevszkijt, a nagyhírű szovjet operett-szerzőt. Amikor Kodály megpillantotta az illusztris komponistát, csak ennyit mondott: „Ja, maga az, Deutsch?”

(Dunajevszkij kárpátaljai származású zeneszerző, Kodály tanítványa volt a Zeneakadémián. Később a Szovjetunióban különösen *Szabad szél* című operettjével vált híressé. Nagyjapjának, Deutsch kántornak imáit ma is éneklék a zsinagógákban.)

***

Kodály szerint a Zeneakadémia hierarchiája a következő volt a század első felében:

zeneszerzők, zenetörténészek
zongoristák
vonósok
fa- és rézfúvósok
ütősök
énekesek
Orosz bácsi
–
–
tenoristák

(Orosz bácsi a Zeneakadémia portása volt... Későbbi nagyhírű énekesnőnk, Orosz Júlia édesapja.)

***

Kodály egyik tanítványa volt Szabó Ferenc, aki ideológiai megfontolásból a 30-as években a Szovjetunióba emigrált. Kodály már előzőleg megmondta neki: „Maga a legtehetségesebb tanítványom, csak ne járna ilyen rossz társaságba.” (A „rossz társaság” az illegális kommunista párt volt.)

Szabó 1945-ben szovjet tisztként tért haza, élet és halál ura lett a zenei életben. 1956-ig őrnagyi egyenruhában járt be a Zeneakadémiára, mint főigazgató. Mindenki rettegett tőle, különösen a maszekok gyerekeit üldözte előszeretettel. Egy alkalommal Kodály (akit egyébként Szabó nagyra becsült, tisztelt) azt kérdezte tőle: „Mondja, Szabó, tanult maga egyházi zenét?” „Á, nem, dehogyis tanár úr!” „Na, meg is látszik magán...” – válaszolt Kodály.

***

Maros Rudolf egyike volt az ötvenes-hetvenes évek legjelentősebb magyar zeneszerzőinek. Sokan emlékeznek még az *Ecseri lakodalmasra*, melyet az Állami Népi Együttes talán ma is műsorán tart, és az *Úttörő hívogató* című („Jertek, hívnak a kertek” kezdetű) kedves ifjúsági dalra. Persze nem ezek a legértékesebb művei. Öt zenekari darabja 1960-ból – bár erősen Bartók hatása alatt íródott, Szervánszky 6 zenekari darabja mellett - az új magyar zene egyik alapműve lett. Legnagyobb sikert aratott szerzeménye a *Sirató* 1969-ből, mely egy eredeti népi siratóéneket ágyaz be az akkor legkorszerűbb európai zene stílusát követő kíséretbe. Rudi bácsi kedves, szeretett tanárunk volt a Zeneakadémián. Ő mesélte a következő történetet. Egy alkalommal Kodály megkérdezte tőle: „Mondja, Maros, vannak magának skót ősei?” „Nem tanár úr, családom teljesen közép-kelet-európai. De miért kérdezi?” „Mert minden darabja úgy végződik, hogy ‘do-lá’. Ez a skót népdalok jellegzetessége. Kerülje!”

***

Kodályhoz kapcsolódik az az anekdota is, melyet Péterffy István zenetörténész írt le. Egy fogadáson – még a *Székelyfonó* bemutatója idején - Székely Mihály neves operaénekesünk így szólt Péterffyhez: „Mondja meg a szakállas barátjának, kikérem magamnak: hogy merre elnevezni rólam a dalművét?” Péterffy persze nem merre Kodályt ilyesmivel zaklatni. Ezért tett néhány kört a teremben, majd visszament Székelyhez és így szólt: „Megmondtam Kodálynak. Azt üzeni, hogy meg fogja változtatni a mű címét Spagátnerfonóra!” (Székely Mihály családneve ugyanis eredetileg Spagátner volt.)

***

Ünnepség Rákosi Mátyás 60. születésnapján az Operaházban. Balról a harmadik: Révai József, Gerő Ernő, Dobi István, Rákosi Mátyás, Farkas Mihály, Rónai Sándor, Dajka Margit. Jobbszáron: Kovács István és Kodály Zoltán 1952. március 8.

Barna István zenetörténészt főiskolai hallgató korában egyszer Kodály óráról hazaküldte egy kottáért, Köröndön lévő lakásukra. Barna nem tudta, hogy Kodályné Emma néni jóval idősebb a mesternél. Ezért mikor visszatért a kottával, imigyen szólt: „A tanár úr édesanyja azt üzeni, hogy...” Kodály közbevágott: „Marha! Üljön a helyére!”
(Hollós Lajos közlése, 1980-as évek)

***

A neves Waldbauer-Kerpeli vonósnégyes - még a század elején - egy alkalommal Bartók valamelyik kvartettjét próbálta. Megérkezett Kodályné Emma néni és köszönés helyett így szólt: „A Zoltánét mikor játszák?”
(Jeney Zoltán zeneszerző közlése, 2006)

***

Nádasdy Kálmán, a híres operarendező ifjúkorában elhatározta, hogy zeneszerzést fog tanulni Kodálynál. Megvárta hát a Mestert a Zeneakadémia kapujában, nagy bátran eléállt és a kelleténél kissé hosszabban kezdte taglalni, miért volna számára fontos a zeneszerzési stúdium. Kodály nem szólt egy szót sem, csak nézett rá hideg kék szemével, majd váratlanul megkérdezte: „Mondja, szereti maga a dinnyét?” Nádasdy zavarában mit is mondhatott volna: „Hát persze, Tanár Úr.” Mire Kodály: „Na, akkor jöjjön!” Ezután elkísértette magát a Lövölde téren lévő zöldségeshez, s az ott vásárolt görögdinnyét hazacipelte Nádasdyval Köröndön lévő lakására. Ez volt az első „zeneszerzés óra”...

***

Valamelyik kerek számú születésnapján tanítványai megajándékozták Kodályt egy szépen becsomagolt, népi díszítésű fafurulyával. A Mester kezébe vette a becsomagolt hangszert, majd megszólalt: „Mi van ebben? Kóbasz?”...

***

A Magyar Tudományos Akadémia népzene kutató csoportja fonográf-hengereinek egyikén a parasztember eltévesztette a népdal szövegét, de azért befejezte az éneklést. Ám a végén hozzátette prózában: „Ezt jól elbaszám.” A technikusok mondták Kodálynak, hogy az elszólást letörlik a hengerről, de a Mester nem engedte! Döntését azzal indokolta, hogy ő még életében ilyen szép félmúltidőt nem hallott...
(A legendát Sárosi Bálint népzene tudós pontosította: a parasztember a nevének bemondásakor tévesztett, majd utána hangzott el az ominózus mondat.)

***

1956-ban került sor Kodály *Zrínyi szövegének* bemutatójára. A mű szövegében meglehetősen sok, ez idő tájt politikailag igen kényes kijelentés volt, többek között az, hogy „Ne bántsd a magyart!” A próba szünetében az énekkar tagjai körbevették Kodályt, és azt kérdezték tőle: „Tanár Úr, hogy engedélyezhették ezt a művet? Hiszen ettől a szövegtől az embernek égnek áll a haja!” Mire Kodály: „Aki ezt engedélyezte, annak nincs haja...”
(Ismét ifjabb olvasóink kedvéért: a sztálinista diktátor, Rákosi Mátyás kopasz volt.)

***

Készült egy dokumentumfilm a 60-as évek elején arról az eseményről, amikor Kodályt meglátogatja Pablo Casals, a világhírű csellóművész. A beszélgetés során szóba kerül Sztaravinszkij is, akit mindketten lelkesen szapultak. Kodály egy olyan szabóhoz hasonlítja, aki mindig a legújabb divat szerinti ruhát gyártja. Állítólag Sztaravinszkij hírét vette ennek, s visszaüzent Kodálynak, hogy ő pedig egy olyan szabó, aki a század elején varrt magának egy ruhát, és azóta is abban jár...